

SŁAWOMIR GODEK

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

PRAWO RZYMSKIE W POLSCE PRZEDROZBIOROWEJ W ŚWIETLE AKTUALNYCH BADAŃ

Pytanie o rolę prawa rzymskiego w dawnej Polsce jest obecne w nauce historii prawa polskiego od jej zarania¹. Problem ten, budzący przez całe dziesięciolecia ogromne kontrowersje i angażujący w żarte polemiki plejadę wybitnych uczonych począwszy od pierwszej połowy XIX wieku², nie jest pomijany również we współczesnej polskiej nauce. Zanim podejmiemy próbę zarysowania najnowszych

¹ Za początek nauki historii prawa polskiego przyjmuje się wydanie dzieła T. Czackiego, *O litewskich i polskich prawach o ich duchu, źródłach, związku, i o rzeczach zawartych w pierwszym Statucie dla Litwy, 1529 roku wydanym*, I-II, Warszawa 1800-1801. Por. np. O. BALZER, *Historia porównawcza praw słowiańskich*, Lwów 1900, s. 5; P. DĄBKOWSKI, *Tadeusz Czacki jako prawnik. W setną rocznicę zgonu (1813-1913)*, Lwów 1913, s. 17 i n., a ostatnio E. DANOWSKA, *Tadeusz Czacki 1765-1813. Na pograniczu epok i ziem*, Kraków 2006, s. 211 i n. Czacki, pozostający pod wpływem teorii uczonych niemieckich o normańskim pochodzeniu państw słowiańskich, wyraził w swym dziele pogląd o germańskim, a ściślej, skandynawskim rodowodzie prawa polskiego. Równocześnie Czacki zanegował wpływ prawa rzymskiego na prawo polskie, czym zapoczątkował długi spór naukowy dotyczący historii i znaczenia prawa rzymskiego w Polsce.

² A. KRAUSHAR, *Uwagi nad historią prawa*, Warszawa 1868, s. 118 i n.; J. SONDEL, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, Warszawa, Kraków 1978 («Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Prawnicze», 82), s. 14-24; J. KODRĘBSKI, *Prawo rzymskie w Polsce XIX w.*, Łódź 1990, s. 109-176; M. KURYLÓWICZ, *Polityczne aspekty dyskusji wokół prawa rzymskiego w Polsce w XIX i początkach XX wieku*, «Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska» 6/1999, sectio K, s. 51 i n.; S. GODEK, *Spór o znaczenie prawa rzymskiego w dawnej Rzeczypospolitej*, «CPH» 54.1/2002, s. 105-141.

jej ustaleń, wskaźmy, że dotychczasowe badania nad wspomnianą materią ogniskowały się wyraźnie wokół kilku zasadniczych kwestii³.

Pierwsza z nich, posiadająca fundamentalne znaczenie, wiąże się z próbami wyjaśnienia początków oddziaływania prawa rzymskiego na prawo w Polsce i określenia czynników, dzięki którym ten wpływ był możliwy. Wśród nich w literaturze wymieniano przede wszystkim działalność duchownych obcego pochodzenia, przybywających do kraju Piastów z Czech, Niemiec, Francji czy Włoch, którzy obok prowadzenia akcji misyjnej, dzięki swojemu wykształceniu, zaangażowani byli do wykonywania różnorodnych zadań w organizowanym aparacie młodego państwa. Sprawując na dworach i w kancelariach monarszych funkcje doradców, sędziów, pisarzy czy notariuszy i wykorzystując w swej praktyce znajomość prawa kanonicznego, a dzięki niemu także i rzymskiego⁴, przyczyniali się oni do powolnego przeszczipiania

³ Por. szczegółowo S. GODEK, *Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej. Przegląd stanu badań*, «CPH» 53.2/2001, s. 27-84.

⁴ O doniosłym zagadnieniu związków między prawem rzymskim i kanonicznym por. ostatnio A. DĘBIŃSKI, 'Ecclesia vivit lege Romana'. *Znaczenie prawa rzymskiego dla rozwoju prawa Kościoła łacińskiego*, [w:] *Starożytne kodyfikacje prawa*, pod red. A. DĘBIŃSKIEGO, *Materiały z konferencji zorganizowanej 10-11 kwietnia 1999 r. w Lublinie*, Lublin 2000, s. 131-145; TENŻE, *Zastosowanie prawa rzymskiego według dekretu Intelleximus papieża Lucjusza III*, [w:] 'Ecclesia et status'. *Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej Profesora Józefa Krukowskiego*, pod red. A. DĘBIŃSKIEGO, K. ORZESZYNY, M. SITARZA, Lublin 2004, s. 325-340; TENŻE, *Papieżstwo a nauka prawa rzymskiego w XII-XIII wieku*, [w:] *Współczesna romanistyka prawnicza w Polsce*, pod red. A. DĘBIŃSKIEGO i M. WÓJCIK, Lublin 2004, s. 49-63; TENŻE, *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin 2007; TENŻE, *Prawo rzymskie a systematyka prawa kanonicznego*, [w:] *Leges Sapere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Januszowi Sondlowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, pod red. W. URUSZCZAKA, P. ŚWIECICKIEJ, A. KREMER, Kraków 2008, s. 135-142; TENŻE, *Czy Kościół żyje prawem rzymskim?*, [w:] *Studia Historycznoprawne. Tom poświęcony pamięci Profesora Edwarda Szymoszka*, pod red. A. KONIECZNEGO, Wrocław 2008 («Acta Universitatis Wratislaviensis» 3063, Prawo CCCV), s. 59-68; TENŻE, *Reguły prawne Bonifacego VIII. Źródła i znaczenie*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięcioletcie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, I, kom. red. M. MIKOŁAJCZYK i IN., Białystok, Katowice 2010, s. 157-164. Por. też J. ZABŁOCKI, *Rzymskie korzenie prawa kanonicznego*, [w:] 'Ars boni et aequi'. *Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Remi-*

niesionych przez prawo rzymskie zasad oraz terminologii na surowy jeszcze grunt polski. Szczególne znaczenie dla tego procesu miała działalność legatów papieskich, dość często odwiedzających państwo Piastów. W drodze ożywionej działalności prawodawczej, przy zastosowaniu m.in. norm zaczerpniętych z *Dekretu* Gracjana, *Dekretalów* Grzegorza IX oraz najnowszych dekretalów papieskich, jak również kanonów soborów powszechnych, a czasem prawa partykularnego kraju swego pochodzenia, wspierali oni budowę i organizację młodej prowincji kościelnej. Dzięki nim oraz innym wyższym dostojnikom kościelnym, począwszy od wieku XII poczęły coraz liczniej napływać na ziemię polskie zromanizowane zbiory powszechnego prawa kanonicznego. Z tych z kolei – wprost lub często za pośrednictwem statutów legackich – czerpać zaczęły rodzime statuty synodalne. Już zatem w XII stuleciu biblioteki katedralne w Krakowie, Gnieźnie, Poznaniu oraz Płocku posiadały w swych zasobach obok ksiąg liturgicznych także dzieła o tematyce prawniczej. Na podkreślenie zasługuje fakt, że inwentarze tych bibliotek wykazywały nie tylko rękopisy zawierające przepisy z zakresu prawa kanonicznego oraz komentarze do nich się odnoszące, ale także zabytki prawa justyniańskiego wraz z glosami, zbiory prawa longobardzkiego, a także literaturę romanistyczną. Pozwala to na postawienie ostrożnego przypuszczenia, że w Polsce wczesnopiastowskiej istniały warunki do rozpoczęcia procesu przyswajania i upowszechniania zasad prawa rzymskiego nie tylko za pośrednictwem prawa kanonicznego, ale bezpośrednio ze źródeł justyniańskich. Rzecz jasna, zakres takiego oddziaływania musiał być początkowo bardzo ograniczony.

Wśród innych czynników, które musiały zaważyć na upowszechnieniu się prawa kanonicznego i rzymskiego w Polsce piastowskiej, w literaturze naukowej wymieniano również wprowadzenie w XIII stuleciu w diecezjach polskich funkcji oficjała biskupiego, a także fakt coraz liczniejszego podejmowania przez Polaków od połowy XIII wieku studiów prawniczych za granicą. Oprócz wiedzy z dziedziny

giszowi Sobańskiemu z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin, red. J. WROCEŃSKI, H. PIETRZAK, Warszawa 2010, s. 587-594.

prawa kanonicznego i rzymskiego zdobywanej zazwyczaj w cieszącej się wśród Polaków dużą popularnością Bolonii, powracający do kraju z pewnością przywozili literaturę z tego zakresu. Za szczególnie przykład oddziaływania właśnie tą drogą prawa rzymskiego na stosunki krajowe posłużyć może Wincenty Kadłubek, który odbył studia w Paryżu. Świadectwem gruntownej wiedzy prawniczej późniejszego biskupa krakowskiego jest jego kronika. Skala nasycenia tego dzieła różnorodnymi elementami romanistycznymi jest tak duża, że badający je niegdyś Oswald Balzer uznał, iż mistrz Wincenty „w kreśleniu dziejów Polski myśli kategoriami prawa rzymskiego”⁵. Poczytność kroniki Kadłubka oraz fakt jej wykorzystywania przez późniejszych kronikarzy musiały działać w kierunku stopniowego upowszechniania zawartych w niej pierwiastków romanistycznych.

Duże kontrowersje wywoływała w piśmiennictwie naukowym kwestia oceny skali infiltracji prawa rzymskiego w Polsce w średniowieczu. Rafał Taubenschlag, który prowadził badania nad dokumentami polskimi z XIII i XIV wieku, wyraził pogląd o postępującej romanizacji życia prawnego w średniowiecznej Polsce, i to zarówno w sferze prawa cywilnego, jak i karnego⁶. Zdaniem tego badacza było to możliwe dzięki utrzymywaniu intensywnych kontaktów z zagranicznymi ośrodkami uniwersyteckimi, importowi literatury romanistycznej oraz nauczaniu prawa rzymskiego w szkołach katedralnych. Recepcji⁷

⁵ O. BALZER, *Studium o Kadłubku*, [w:] *Pisma pośmiertne*, I, Lwów 1934, s. 464. Badania nad wpływami prawa rzymskiego i kanonicznego na kronikę Kadłubka prowadził już w I połowie XIX wieku J. N. Janowski. Później oprócz Balzera problemem tym zajmowali się L. Pauli, A. Vetulani, J. Sondel. Por. S. GODEK, *Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 33 i n.

⁶ Ostatnio o poglądach R. Taubenschlaga w tej kwestii por. J. SONDEL, *Rafał Taubenschlag – romanista, papirologo, storico del diritto polacco*, [w:] *Au-delà des frontières. Mélanges de droit romain offerts à Witold Wołodkiewicz*, II, édités par M. ZABŁOCKA, J. KRZYŃÓWEK, J. URBANIK, Z. SŁUŻEWSKA, Varsovie 2000, s. 950 i n.

⁷ Zaznaczmy, że sam termin „recepcja” nie był w nauce polskiej pojmowany w sposób jednoznaczny. Por. ostatnio o tym J. RESZCZYŃSKI, ‘*Utrum proprium an receptum an diffusionem acquisitum*’. *Uwagi o obcych wpływach normatywnych jako składniku kultury prawnej oraz sposobach ich badania*, [w:] *Świat. Europa. Mała Ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie*

prawa rzymskiego w Polsce wydatnie sprzyjały również, zdaniem R. Taubenschläga, takie czynniki, jak działalność ustawodawcy, praktyka kancelarii monarszej oraz notarialna, przyjęcie zasady subsidiarności prawa rzymskiego w miastach lokowanych na prawie niemieckim, a także praktyka sądów ziemskich i grodzkich. Poglądy R. Taubenschläga spotkały się z ostrą krytyką ze strony Adama Vetulaniego. Uczony ten przyznawał wprawdzie, że w średniowiecznej Polsce istniały warunki do upowszechniania się elementów prawa rzymskiego, a to głównie za pośrednictwem zbiorów prawa kanonicznego, praktyki sądów kościelnych, ale ocenę R. Taubenschläga o romanizacji życia prawnego w Polsce uważał za zdecydowanie przesadzoną⁸. A. Vetulani zwracał ponadto uwagę (dostrzegali ten aspekt także inni badacze) na liczne przyczyny poważnych oporów, jakie prawo rzymskie budziło w Polsce. Były one w dużej mierze spowodowane obawami, jakie wywoływały poglądy legistów na temat pokrywania się zasięgu mocy obowiązującej prawa rzymskiego z zasięgiem władzy cesarskiej, a później także lękiem szlachty polskiej przed próbami wykorzystania zasad starożytnego prawa do wzmocnienia władzy królewskiej⁹.

Spore znaczenie w dotychczasowych dociekaniach przywiązywano do problemu nauczania prawa rzymskiego w Polsce, upatrując w nim słusznie poważny czynnik popularyzacji jego zasad w kraju. Najwięcej uwagi poświęcono w tym aspekcie działalności Akademii w Krakowie, Wilnie oraz Zamościu, ale nie pomijano również istotnej

urodzin, pod red. M. MAŁECKIEGO, Bielsko-Biała 2009, s. 1085-1117; TENŻE, *Recepcja prawa jako zjawisko kulturowe*, [w:] *Vetera novis augere*. *Studia i prace dedykowane Profesorowi Waclawowi Uruszczakowi*, II, pod red. S. GRODZISKIEGO, D. MAŁEK, A. KARABOWICZ, M. STRUSA, Kraków 2010, s. 881-889.

⁸ Por. S. GODEK, *Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 34 i n.; TENŻE, *Spór o znaczenie prawa rzymskiego...*, s. 129 i n.; B. CZECH-JEZIERSKA, *Okres dwudziestolecia międzywojennego a rozwój nauki prawa rzymskiego w Polsce*, «Zeszyty Prawnicze» 11.4/2011, s. 174 i n.

⁹ Por. np. A. VETULANI, *Opory wobec prawa rzymskiego w dawnej Polsce*, «Analecta Cracoviensia» 1/1969, s. 372-387. Por. też ostatnio Ł. MARZEC, *Z dziejów opozycji wobec prawników i prawa rzymskiego w dawnej Europie*, [w:] *Vetera novis augere*..., s. 697-707.

w tym zakresie działalności licznych szkół niższych – począwszy od katedralnych, przez liczne kolegia jezuickie i pijarskie, aż po renomowane gimnazja akademickie czy słynną Szkołę Rycerską¹⁰.

Wiele uwagi poświęcano również wpływowi prawa rzymskiego na zbiory prawa, projekty kodyfikacyjne oraz kodyfikacje doby przedrozbiorowej. Dzięki pracom liczного grona badaczy osiągnięto poważne rezultaty w określeniu zakresu oddziaływania prawa rzymskiego na Statuty Kazimierza Wielkiego, Statut Łaskiego, projekt kodyfikacji Macieja Śliwnickiego, Korekturę Praw, Statuty litewskie, Korekturę Pruską, Zbiór Praw Sądowych Andrzeja Zamoyskiego oraz Kodeks Stanisława Augusta Poniatowskiego¹¹.

Znacznym zainteresowaniem cieszył się również wśród polskich badaczy problem oddziaływania prawa rzymskiego na prawo miejskie, w tym także na praktykę sądową¹². Wiele cennych prac poświęcono także zagadnieniu wpływu prawa rzymskiego na twórczość czynnych w XVI, XVII i XVIII wieku prawników. Analizie pod tym kątem poddano pisma Bartłomieja Groickiego, Pawła Szczerbicza, Jana Jelonka z Tucholi, Jana Kirsteina Cerasinusa, Jakuba Przyłuskiego, Stanisława Zaborowskiego, Szymona Starowolskiego, Teodora Zawackiego, Jana Nixdorfa, Teodora Tyszkiewicza, Andrzeja Lipskiego, Tomasza Drenznera, Mikołaja Żalaszowskiego, Krystiana Bogumiła Steinera oraz Teodora Ostrowskiego¹³.

Oprócz tego warto również zwrócić uwagę na ciekawe studia nad rolą prawa rzymskiego w głośnych w XVII i XVIII stuleciu procesach Michała Piekarskiego, Jana Andrzeja Morsztyna oraz konfederatów barskich – sprawców porwania Stanisława Augusta Poniatowskiego¹⁴.

Podsumowując, z pewnością można uznać, że u progu XXI stulecia, w dwieście lat od swoich narodzin, a zarazem w dwa wieki od podjęcia problemu znaczenia prawa rzymskiego w dawnej Polsce, rodzima

¹⁰ Por. S. GODEK, *Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 34 i n., 39 i n., 45, 48; TENŻE, *Spór o znaczenie prawa rzymskiego...*, s. 113, 115, 121 i n., 136.

¹¹ Por. S. GODEK, *Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 38, 45 i n., 72 i n.

¹² Por. tamże, s. 51 i n.

¹³ Por. tamże, s. 57 i n.

¹⁴ Por. tamże, s. 79 i n.

nauka historii prawa posiada niebagatelny dorobek w tej dziedzinie¹⁵. Nie znaczy to oczywiście, że zagadnienie zostało wyczerpane i definitywnie zgłębione. Wydaje się, że ciągle aktualny pozostaje pogląd wypowiedziany niegdyś przez Janusza Sondla, według którego pełną odpowiedź na pytanie o rolę prawa rzymskiego w dawnej Polsce dać może tylko przebadanie pod tym kątem widzenia całokształtu wszystkich przejawów życia prawnego kraju¹⁶. Faktem jest jednak, że dotychczasowe wysiłki polskich badaczy pozwoliły na zidentyfikowanie wpływów prawa rzymskiego na prawo polskie w kilkunastu dziedzinach¹⁷ oraz wytyczyły drogę do dalszych szczegółowych dociekań.

¹⁵ Por. M. ZABŁOCKA, *Romanistyka polska po II wojnie światowej*, Warszawa 2002, s. 43 i n.; TEJZE, *Osiągnięcia polskich romanistów w ciągu ostatnich dwóch lat (2006/2007-2007/2008)*, «Zeszyty Prawnicze» 8.2/2008, s. 26 i n.; TEJZE, *Rzut oka na polską romanistykę w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, «Zeszyty Prawnicze» 12.1/2012, s. 12 i n.; TEJZE, *Romanistyka polska w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, Warszawa 2013, s. 127 i n.; M. KURYŁOWICZ, *Prawo rzymskie. Historia – tradycja – współczesność*, Lublin 2003, s. 125 i n.; K. SZCZYGIELSKI, *Romanistyka polska w latach 1918-1945 (przegląd bibliografii)*, «Zeszyty Prawnicze» 10.2/2010, s. 376 i n., 391.

¹⁶ J. SONDEL, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej...*, s. 23 i n. Badacz ten wniósł szczególnie duży wkład w badania nad wpływem prawa rzymskiego na prawo w Polsce przedrozbiorowej. Oprócz cytowanego dzieła por. jeszcze tegoż autora *Studia nad prawem rzymskim w 'Jus Culmense' (w 750-lecie wydania przywileju chełmińskiego)*, Warszawa, Kraków 1984 («Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Prawnicze», 109); *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce w okresie Oświecenia*, Warszawa, Kraków 1988 («Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Prawnicze», 124). O poglądach Janusza Sondla na temat roli prawa rzymskiego w Polsce por. S. GODEK, *Spór o znaczenie prawa rzymskiego...*, s. 133 i n. O bogatym dorobku naukowym tego uczonego w dziedzinie historii prawa rzymskiego w Polsce por. W. URUSZCZAK, P. ŚWIĘCICKA, A. KREMER, *'Pro Patria et Scientia Vivere'. 50 lat pracy naukowej Profesora Janusza Sondla*, [w:] *'Leges Sapere'*..., s. 21 i n. oraz dokonane przez Paulinę Święcicką zestawienie studiów i prac Janusza Sondla tamże, s. 51 i n. Por. też U. FRONCZEK, P. KORNAŚ, *Rola prawa rzymskiego w kształtowaniu kultury prawnej Europy. Notatki studenckie*, Kraków 2009. Praca ta stanowi zestawienie wykładów J. Sondla wygłoszonych na WPiA UJ, a uzupełnionych o wskazówki źródłowe i bibliograficzne. Część pomieszczonych w tym wydawnictwie wykładów podejmuje również problematykę znaczenia prawa rzymskiego w Polsce.

¹⁷ J. SONDEL, *O roli prawa rzymskiego w dawnej Polsce (Uwagi ogólne)*, «Acta Universitatis Lodziensis, Folia Iuridica» 21/1986, s. 45-63; TENZE, *Rola prawa*

W najnowszych badaniach szereg podejmowanych wcześniej wątków znalazło swoją kontynuację i rozwinięcie. Obok nich pojawiły się jednak i takie, które do tej pory prawie nie były przedmiotem dociekań badaczy.

Niesłabnącym zainteresowaniem cieszy się nadal wielki naukowy spór o znaczenie prawa rzymskiego w dawnej Polsce. Do jego początków nawiązywał ostatnio Ireneusz Jakubowski poświęcając kilka artykułów Janowi Wincentemu Bandtke, a przede wszystkim Tadeuszowi Czackiemu¹⁸.

rymskiego w kształtowaniu polskiej kultury prawnej, [w:] *Tradycje antyczne w kulturze europejskiej. Perspektywa polska*, oprac. i red. A. RABIŃSKA, Warszawa 1995, s. 47-69; TENŻE, *Il diritto romano quale fonte d'ispirazione*, [w:] *'Honeste vivere' ... Księga pamiątkowa ku czci Profesora Władysława Bojarskiego*, pod red. E. GAJDY i A. SOKALI, Toruń 2001, s. 235-243; TENŻE, *Prawo rzymskie jako źródło inspiracji*, [w:] *Przez tysiąclecia: państwo – prawo – jednostka. Materiały ogólnopolskiej konferencji historyków prawa, Ustroń 17-22 września 2000 r.*, pod red. A. LITYŃSKIEGO i M. MIKOŁAJCZYKA, III, Katowice 2001, s. 11-27; TENŻE, *Prawo rzymskie jako źródło inspiracji*, «CPH» 54.2/2001, s. 9-26; M. KURYŁOWICZ, *Prawo rzymskie...*, s. 156 i n.

¹⁸ I. JAKUBOWSKI, *Kilka uwag o działalności Tadeusza Czackiego jako prawnika*, [w:] *Profesorowi Janowi Kodrębskiemu 'in memoriam'*, pod red. A. PIKULSKIEJ-ROBASZKIEWICZ, Łódź 2000, s. 71-79; TENŻE, *Tadeusz Czacki – Jurist, Rechtshistoriker oder Antiquitätensammler*, [w:] *Au-delà des frontières. Mélanges de droit romain offerts à Witold Wołodkiewicz*, I, édités par M. ZABŁOCKA, J. KRZYŃÓWEK, J. URBANIK, Z. SŁUŻEWSKA, Varsovie 2000, s. 343-354; TENŻE, *Romanistyczne akcenty w twórczości Tadeusza Czackiego w związku z 200-leciem ukazania się tomu I „O litewskich i polskich prawach”*, [w:] *Przez tysiąclecia: państwo – prawo – jednostka. Materiały ogólnopolskiej konferencji historyków prawa, Ustroń 17-20 września 2000 r.*, pod red. A. LITYŃSKIEGO i M. MIKOŁAJCZYKA, II, Katowice 2001, s. 60-68; TENŻE, *Kilka uwag o Janie Wincentym Bandtke – znanym czy może zapomnianym historyku prawa i romanistcie*, [w:] *Honeste vivere...*, s. 65-73; TENŻE, *Elementy rzymskiego prawa karnego w dziełach Tadeusza Czackiego*, [w:] *'Contra leges et bonos mores'. Przepisy obyczajowe w starożytnej Grecji i Rzymie (Materiały z konferencji zorganizowanej przez Zakład Historii Starożytnej oraz Katedrę Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej Lublin, 2-3 grudnia 2004 roku)*, pod red. H. KOWALSKIEGO i M. KURYŁOWICZA, Lublin 2005, s. 101-108; TENŻE, *Tadeusza Czackiego „Rozprawa o Żydach” a prawo rzymskie*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 72/2005, s. 9-20; TENŻE, *Z badań nad prawem rzymskim w twórczości Tadeusza Czackiego*, [w:] *'Leges Sapere'...*, s. 189-199; TENŻE, *Kilka słów o obowiązywaniu prawa rzymskiego w dawnym*

Do przebiegu wspomnianej dysputy naukowej powrócił niedawno także Janusz Sondel¹⁹. Badacz ten, przedstawiając poglądy polskich uczonych w przedmiocie historii i roli prawa rzymskiego w przedrozbiorowej Polsce, uwzględnił także aspekt oddziaływania na stosowaną przez nich argumentację zapatrywań uczonych zagranicznych. Dotyczy to zwłaszcza przekonań Jana Wincentego Bandtke, które ukształtowały się pod wpływem poglądów siedemnastowiecznego prawnika angielskiego Arthura Ducka²⁰, znacznie i na długo upowszechnionych w Europie. Więcej uwagi poświęcił J. Sondel poglądom Aleksandra Mickiewicza wyrażonym w pracy *Jaki wpływ prawodawstwo rzymskie na prawodawstwo polskie i litewskie mieć mogło?*, która przyniosła autorowi laur zwycięstwa w konkursie ogłoszonym w 1822 roku przez Wydział Nauk Moralnych i Politycznych Uniwersytetu Wileńskiego. Opracowanie Mickiewicza krakowski uczoney ocenił znacznie wyżej od konkurencyjnego studium, które wyszło spod pióra Franciszka Morze – *O wpływie prawodawstwa rzymskiego na prawodawstwo polskie i litewskie*. Zdaniem J. Sondla praca Mickiewicza, dobrze świadcząca o zdolnościach, erudycji oraz samodzielności jej autora, stanowiła nie tylko udaną krytyczną prezentację dotychczasowych ustaleń nauki na

prawie polskim w świetle dzieła Tadeusza Czackiego O źródłach praw, które miały moc obowiązującą w Polsce i w Litwie, [w:] *Studia Historycznoprawne...*, s. 95-103.

¹⁹ J. SONDEL, *Aleksander Mickiewicz i jego poglądy na tle sporu z początków XIX wieku na temat roli prawa rzymskiego w dawnej Polsce*, [w:] *Krakowskie studia z historii państwa i prawa*, pod red. W. URUSZCZAKA i D. MALEC, Kraków 2004, s. 9-24. Wcześniej por. J. SONDEL, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, s. 14 i n.

²⁰ Ostatnio o tym prawniku Ł. MARZEC, *Artur Duck, De Usu et Autoritate Iuris Civilis Romanorum – podrzędna rozprawa czy dzieło światowej romanistyki?*, «Zeszyty Prawnicze» 6.1/2006, s. 145-157; TENŻE, *Prawo rzymskie w dawnej Anglii w świetle poglądów Artura Ducka (wybrane zagadnienia)*, «Zeszyty Prawnicze» 6.2/2006, s. 117-136; TENŻE, *Wizja powszechnego prawa europejskiego według Artura Ducka*, «Studia Prawnoustrojowe» 7/2007, (Materiały z Ogólnopolskiego Zjazdu Romanistów w Ostródzie 16-18 czerwca 2006 roku), s. 255-261; TENŻE, *Artur Duck, 'De Usu et Autoritate Iuris Civilis Romanorum in Regno Galliarum'. Przegląd bazy bibliograficznej*, «Zeszyty Prawnicze» 8.1/2008, s. 141-150; TENŻE, *Prawo rzymskie jako element tworzący kulturę prawną Europy w świetle poglądów Arthura Ducka*, [w:] *'Leges Sapere' ...*, s. 295-307.

temat znaczenia prawa rzymskiego w dawnej Polsce, ale przyczyniła się także do postępu badań na tym polu. W przekonaniu J. Sondla część poglądów Mickiewicza do dzisiaj nie straciła waloru aktualności. Próbę czasu wytrzymały np. niektóre obserwacje Mickiewicza dotyczące elementów romanistycznych w Statutach Kazimierza Wielkiego, czynników działających hamująco na proces recepcji prawa rzymskiego w Polsce w XV i XVI wieku, inspirującej wobec rodzimego ustawodawcy roli prawa rzymskiego, czy pierwiastków romanistycznych w Statutach litewskich, choć akurat w tej ostatniej kwestii bardziej wnikliwe zdaniem J. Sondla były wywody Franciszka Morze.

Niezmiennie od wielu lat w polu zainteresowań naukowych J. Sondla leży kronika Wincentego Kadłubka. W niedawno opublikowanych artykułach²¹ krakowski uczony zwrócił uwagę, że bez uwzględnienia dorobku badaczy, którzy oceniali dzieło Kadłubka pod kątem wpływów romanistycznych (Jana Nepomucena Janowskiego, Henryka Zeissberga, Oswalda Balzera, Emila Seckela i innych), nie jest możliwe właściwe zrozumienie treści kroniki ani też dokonanie jej właściwego tłumaczenia, co nie od razu pojmowali historycy, filologowie oraz przedstawiciele innych dyscyplin naukowych zainteresowani kroniką. Nawet doskonała znajomość łaciny nie stanowi tu bowiem dostatecznej gwarancji prawidłowego przekładu tego tekstu nasyconego wywodami prawniczymi i techniczną terminologią o bardzo specyficznym znaczeniu. J. Sondel zaakcentował wyjątkowość kroniki polegającą na tym, że dzieło opisujące – zgodnie z charakterem gatunku – wydarzenia aktualne i minione zawiera jednocześnie obszernie wywody erudycyjne, w pełni zresztą uzasadniające nadanie ich autorowi przez potomność przydomka homo literatissimus. Krakowski uczony podkreślił zadziwiający wręcz zakres wiedzy Kadłubka z tak różnych dziedzin, jak historia, literatura antyczna, przyroda, matematyka, geologia, etyka, medycyna, ale przede wszystkim prawo kanoniczne

²¹ J. SONDEL, *Wincenty zw. Kadłubkiem jako apologeta prawa rzymskiego*, [w:] *‘Onus Athlanteum’*. *Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. DĄBRÓWKA, W. WOJCIWICZ, Łódź 2009, s. 91-109; TENŻE, *Rola „Kroniki” Wincentego zwanego Kadłubkiem w upowszechnianiu prawa rzymskiego w średniowiecznej Polsce*, «Zeszyty Prawnicze» 11.1/2011, s. 39-68.

i rzymskie. Tak rozległe horyzonty i zakres erudycji kwalifikowały Kadłubka do ścisłej elity intelektualnej ówczesnej Polski. Jest rzeczą niewątpliwą, że w swej pracy kronikarz posiłkował się tekstami prawa kanonicznego i rzymskiego, choć niektóre fragmenty cytował z pamięci. Ta ostatnia okoliczność potwierdza jego głęboką wiedzę. O korzystaniu z tekstów świadczy wiele dosłownych cytatów z tych źródeł, które zapewne przywiózł do kraju po odbyciu studiów zagranicznych w Bolonii lub Paryżu. Kadłubek nadzwyczaj często operował też terminami, zwrotami i zasadami właściwymi prawu rzymskiemu. Wszystko to dowodzi niezbiecie, że biskup krakowski znał Kodyfikację Justyniańską oraz Nowele, a nadto Epitome Iuliani i piśmiennictwo glosatorów. J. Sondel podkreślił, że z narracji Kadłubka jasno wynika, że przywiązywał on znacznie większą wagę do przepisów prawa rzymskiego, które uważał za stale obowiązujące, niż do prawa polskiego, o którym wzmiankował rzadko, a i to próbując wtłoczyć urządzenia rodzime w schemat instytucji rzymskich. Zdaniem J. Sondla kapitalne znaczenie kroniki polega również i na tym, że wcześniej stała się ona nośnikiem bogatego materiału romanistycznego i znacząco przyczyniła się do jego popularyzacji. Było to możliwe w szczególności dzięki przyjęciu kroniki jako materiału służącego w studium retoryki w Akademii Krakowskiej, skąd za pośrednictwem wychowanych tam bakałarzy i magistrów treści te mogły przenikać do szkół katedralnych, a nawet niektórych parafialnych. Podobną rolę kronika pełniła – i to aż po początek wieku XIX – jako powszechnie przyjęty podręcznik do historii. Istotne znaczenie miało również i to, że już od II połowy XIII wieku na dziele Kadłubka wzorowali się inni kronikarze, powielając treści pierwowzoru²².

Stale obecny w piśmiennictwie naukowym jest problem nauczania prawa rzymskiego w Polsce przedrozbiorowej. Zainteresowania badaczy koncentrują się jednak przede wszystkim na działalności w tej

²² Por. też inne teksty zamieszczone w opracowaniu 'Onus Athlanteum' ..., które traktują o poruszonych powyżej problemach. K. CHMIELEWSKA, *Recepcja rzymskiej literatury antycznej w Kronice polskiej Mistrza Wincentego*, s. 215-230; W. MROZOWICZ, *Z problematyki recepcji kroniki Wincentego w średniowiecznym dziejopisarstwie polskim (ze szczególnym uwzględnieniem śląskiej Kroniki polskiej)*, s. 326-336.

mierze kilku ośrodków akademickich, a mianowicie Krakowa, Wilna oraz Zamościa²³. Wydaje się, że słabiej postępują badania nad nauczaniem prawa rzymskiego w szkołach niższych²⁴.

Wiele uwagi dziejom prawa rzymskiego na Uniwersytecie w Krakowie od jego założenia aż po połowę XX wieku poświęcił ostatnio Janusz Sondel²⁵, kontynuując badania podjęte już ongiś w tym kie-

²³ Por. W. BOJARSKI, *Droit romain comme matière de l'enseignement en Pologne au XVIe siècle*, [w:] *Profesorowi Janowi Kodreńskiemu...*, s. 9-25; M. KURYŁOWICZ, *Dorobek oraz plany badawcze polskiej romanistyki. W związku z pracą Marii Zabłockiej, Romanistyka polska po II wojnie światowej*, Warszawa 2002, «CPH» 55.1/2003, s. 446, 452.

²⁴ W. BOJARSKI, *op. cit.*, s. 12; S. SALMONOWICZ, *Maciej Nizolius (1568?-†1608), rektor toruńskiego 'gymnasium academicum', wykładowca prawa rzymskiego*, [w:] *'Leges Sapere'...*, s. 485-497.

²⁵ J. SONDEL, *Bonifacy Garycki – profesor prawa rzymskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego z przełomu XVIII i XIX wieku*, [w:] *Mysł polityczna. Od historii do współczesności. Księga dedykowana Profesorowi Markowi Waldenbergowi*, pod red. B. STOCZEWSKIEJ i M. JASKÓLSKIEGO, Kraków 2000, s. 377-393; TENŻE, *Dzieje Katedry Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w czasach I Rzeczypospolitej*, [w:] *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Sluchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, kom. red. A. ZOLL, J. STELMACH, J. HALBERDA, Kraków 2001, s. 169-216; TENŻE, *Sądownictwo nad scholarami Akademii Krakowskiej*, [w:] *'Historia integra'. Księga pamiątkowa ofiarowana Prof. Stanisławowi Salmonowiczowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, pod red. D. JANICKIEJ i R. ŁASZEWSKIEGO, Toruń 2001, s. 249-272; TENŻE, *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Jagiellońskim od reformy Kollątaja do 1945 roku*, [w:] *Studia z historii ustroju i prawa. Księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Walachowiczowi*, pod red. H. OLSZEWSKIEGO, Poznań 2002, s. 347-381; TENŻE, *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Krakowskim w okresie Oświecenia*, [w:] *Z dziejów kultury prawnej. Studia ofiarowane Profesorowi Juliuszowi Bardachowi w dziewięćdziesięciolecie urodzin*, kom. red. A. ROSNER, R. SOBOTKA, M. WĄSOWICZ, A. ZAKRZEWSKI, Warszawa 2004, s. 225-256; TENŻE, *Biskupi jako kanclerze i opiekunowie Uniwersytetu Krakowskiego*, [w:] *'Lex tua in corde meo'. Studia i materiały dedykowane Jego Magnificencji Bp. Tadeuszowi Pieronkowi z okazji 40-lecia pracy naukowej*, Kraków 2004, s. 473-494; TENŻE, *Zawsze wierny. Uniwersytet Jagielloński a Kościół rzymskokatolicki*, Kraków 2006, s. 70 i n., 240 i n.; TENŻE, *Nauczanie uniwersyteckie w świetle przywileju fundacyjnego Kazimierza Wielkiego*, [w:] *Krakowskie studia z historii państwa i prawa*, II, pod red. W. URUSZCZAKA i D. MALEC, Kraków 2008, s. 55-71; TENŻE, *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2012, s. 1032-1036, 1037-1043.

runku²⁶. Wśród kwestii szczegółowych wchodzących w zakres tego zagadnienia, a dotyczących epoki przedrozbiorowej, przede wszystkim dokładnie przedstawił on usilne dążenia Kazimierza Wielkiego do zapewnienia prawa rzymskiemu szczególnego miejsca w strukturze powstającego Uniwersytetu. Ponadto autor ten omówił wyczerpująco interesujące zagadnienie bezpośredniego zastosowania prawa rzymskiego przy rozpatrywaniu oskarżeń o ciężkie przestępstwa wnoszonych przeciwko świeckim członkom społeczności akademickiej. Odpowiedzialność za tego rodzaju czyny *iuxta leges* przed sądem królewskim przewidywał już akt fundacyjny uczelni z 12 maja 1364 roku, a przyjętą w nim zasadę powtarzał jeszcze dobitniej równocześnie wydany przywilej miejski. J. Sondel zwrócił uwagę na nadzwyczajną żywotność wspomnianej reguły, która została powtórzona w akcie odnowienia Uniwersytetu z 26 lipca 1400 roku wydanym przez Władysława Jagiełłę, a następnie przywołana także w zatwierdzeniu przez antypapieża Jana XXIII przywilejów uniwersyteckich Jagiełły, po czym raz jeszcze przytoczona w konstytucji z 1570 roku, a następnie powoływana jeszcze w wieku XVIII przez Teodora Ostrowskiego przy okazji prezentacji przez tego autora różnego rodzaju sądów działających w Polsce. W związku z tym zagadnieniem J. Sondel dokonał również analizy zastosowania prawa rzymskiego w orzecznictwie konserwatorów Uniwersytetu, stojących na straży jego przywilejów i interesów. W orbicie zainteresowań tego badacza pozostawały również przyczyny niepodjęcia wykładów z prawa rzymskiego za życia fundatora Uniwersytetu (a także długo po jego śmierci) oraz próby ich wprowadzenia na przełomie XV i XVI wieku. Bardzo szczegółowe wywody poświęcił J. Sondel pozycji prawa rzymskiego w systemie kształcenia na Akademii Krakowskiej. W tym aspekcie przybliżył on sylwetki wykładowców, ich naukową twórczość, przedstawił metodę wykładu oraz jego treści, a nawet „zajrzał” do bibliotek profesorskich, aby ocenić zasób znajdujących się w nich traktatów romanistycznych.

²⁶ J. SONDEL, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, s. 80 i n.; TENZE, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce w okresie Oświecenia*, s. 35 i n.; W. URUSZCZAK, P. ŚWIĘCICKA, A. KREMER, ‘Pro Patria et Scientia Vivere’. 50 lat pracy naukowej Profesora Janusza Sondla, [w:] ‘Leges Sapere’ ..., s. 27 i n.

Znaczące miejsce wśród problemów podejmowanych przez J. Sondla zajmują dzieje prawa rzymskiego na Uniwersytecie w Krakowie w dobie reformy kołłątajowskiej. To ostatnie zagadnienie poruszył niedawno także Wojciech Szafrąński²⁷.

Zagadnieniem nauczania prawa rzymskiego w Wilnie zajmował się ostatnio Piotr Niczyporuk. Uczynił on przedmiotem swoich rozważań wykład prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej od roku 1644, tj. od momentu powstania wydziału prawa na tej uczelni, do lat siedemdziesiątych XVIII wieku. Autor ten pisał o profesorach wykładających w tym okresie prawo rzymskie w Wilnie, zarysował treści wykładów z tego przedmiotu, opartych przede wszystkim na Justyniańskich Instytucjach. Badacz podjął również zagadnienie nadawania doktoratów obojga praw w Akademii, a także nadawania tych stopni tylko z zakresu prawa kanonicznego, co stanowiło jej wyjątkową w skali kraju specyfikę. P. Niczyporuk wyraził przypuszczenie, że wpływ akademickiego nauczania prawa rzymskiego na kulturę prawną Wielkiego Księstwa Litewskiego nie był istotny, co skłonny był przypisywać rozpowszechnionemu ówczesnie przekonaniu o jego nadmiernej zawiłości oraz braku praktycznej przydatności²⁸.

Opracowany niegdyś obszernie w udanej monografii²⁹ problem pozycji prawa rzymskiego w działalności dydaktycznej i naukowej Akademii Zamojskiej w XVIII stuleciu kontynuuje Marzena Hanna

²⁷ W. SZAFRAŃSKI, *Prace prawnicze Hugona Kołłątaja*, Poznań 2005, s. 11 i n., 20, 30, 94 i n.

²⁸ P. NICZYPORUK, *Nauczanie prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo. Materiały ze Zjazdu Katedr Historycznoprawnych, Augustów 15-18 września 2002 roku*, pod red. A. LITYŃSKIEGO i P. FIEDORCZYKA, Białystok 2003, s. 145-162; TENŻE, *Priepodawanije rymskogo prawa w Wilnjusskoj Akademii*, [w:] «Zbornik Radowa (Recueil des Travaux)» 1.1/2004, (*IX Kolokwium Romanista Centralne i Istoczne Ewrope i Azije, Nowi Sad, 24-26 oktobra 2002*), s. 203-210; TENŻE, *Promocje doktorskie obojga praw w Akademii Wileńskiej*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 2/2004, s. 17-31.

²⁹ M. DYJAKOWSKA, *Prawo rzymskie w Akademii Zamojskiej w XVIII wieku*, Lublin 2000. Por. też recenzję tej pracy pióra M. ZABŁOCKIEJ, «CPH» 53.2/2001, s. 249.

Dyjakowska³⁰. Wiedzę o prawniczej formacji profesorów Akademii Zamojskiej wzbogacają ustalenia Mariana Chachaja. Autor ten przedstawił ostatnio sylwetki kilku wykładowców tej uczelni (Jakuba Doleżyńskiego, Benedykta Żelechowskiego, Walentego Turobojskiego, Jakuba Skwarskiego oraz Franciszka Augustyna Appla), którzy w XVII wieku uzyskali doktoraty obojga praw na Uniwersytecie w Bolonii. Badacz, snując refleksję nad wpływem studiów bolońskich na wiedzę prawniczą wspomnianych profesorów, rozważa zarazem aspekt jej dalszego wykorzystania w podejmowanej przez nich następnie działalności dydaktycznej, twórczości naukowej oraz praktyce sądowej³¹.

Wydaje się, że niebagatelne postępy osiągnięto w ciągu ostatnich kilku lat na polu badań nad oddziaływaniem prawa rzymskiego na zbiory prawa i kodyfikacje Rzeczypospolitej przedrozbiorowej³².

Na szczególną uwagę w tej dziedzinie zasługują badania Jarosława Reszczyńskiego poświęcone Sigismundinie. Ten generalnie mało dotąd znany projekt, oceniany niegdyś pod kątem stopnia jego romanizacji

³⁰ M. H. DYJAKOWSKA, *Promocje doktorskie z obojga praw w Akademii Zamojskiej w XVIII wieku*, [w:] *'Plenitudo legis dilectio'. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65. rocznicy urodzin*, pod red. A. DĘBIŃSKIEGO, E. SZCZOT, Lublin 2000, s. 103-119; TEJZE, *Badania porównawcze nad 'Corpus Iuris Civilis' i ustawodawstwami obcymi w pracach profesorów Akademii Zamojskiej*, [w:] *Starożytne kodyfikacje...*, s. 153-186; TEJZE, *The Publications of the Professors of Zamość Academy on Roman Law in the Eighteenth Century*, «Orbis Iuris Romani. Journal of Ancient Law Studies» 6/2000, s. 29-46; TEJZE, *Comparative research on 'Corpus Iuris Civilis' in dissertations of professor's of Academy of Zamość*, «Review of Comparative Law» 8/2003, s. 191-215; TEJZE, *Wielokulturowość środowiska prawniczego ordynacji zamojskiej w okresie przedrozbiorowym*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza...*, s. 222 i n.

³¹ M. CHACHAJ, *Prawnicze promocje doktorskie profesorów zamojskich na Uniwersytecie Bolońskim*, «Res Historica» 17/2004, *Z dziejów Lubelszczyzny w okresie od XVI do XVIII wieku*, pod red. H. Gmitterka, Lublin 2004, s. 121-131.

³² Por. też J. SONDEL, *Prawo rzymskie jako podstawa projektów kodyfikacyjnych w dawnej Polsce*, «Zeszyty Prawnicze» 1/2001, s. 47-69; TENŻE, *Il diritto romano quale basi dei progetti di codificazione nell'antica Polonia*, [w:] *Roman Law as Formative of Modern Legal Systems. Studies in Honour of Wiesław Litewski*, wyd. J. SONDEL, J. RESZCZYŃSKI, P. ŚCIŚLICKI, II, Kraków 2003, s. 137-150.

przez Oswalda Balzera³³, doczekał się nareszcie gruntownego monograficznego opracowania³⁴. Głównym celem badań J. Reszczyńskiego nad Sigismundiną była ocena w szerokim i wieloaspektowym ujęciu jej zależności w zakresie prawa procesowego od „praw wyższych”, a zwłaszcza od rzymskiego, a tym samym weryfikacja wcześniejszych, pobieżnych opinii o istotnej romanizacji projektu Macieja Śliwnickiego. Autora interesowały formy i zakres tego wpływu zarówno na doktrynalne założenia kodyfikacji, jak również na jej budowę, a także treść i formę przepisów. Oprócz tego badacz podjął próbę ustalenia dróg tego oddziaływania oraz oznaczenia płaszczyzn, na których następowała romanizacja projektu³⁵. Dogłębna analiza romanistyczna i prawno-porównawcza materiału dogmatycznego Sigismundiny pozwoliła na potwierdzenie wcześniejszych poglądów o silnej romanizacji tej kodyfikacji. J. Reszczyński zidentyfikował kilka jej płaszczyzn. Na pierwszej autor umiejscowił przejęcie (w różny sposób) bezpośrednio ze źródeł prawa rzymskiego pewnej liczby przepisów Sigismundiny. Na drugiej badacz umieścił przejęcie norm niewątpliwie rzymskiego pochodzenia, ale występujących już w nowej, typowej średniowiecznej szacie z licznymi i różnorodnymi wpływami prawa kanonicznego, germańskiego, prawa statutowego północnych Włoch oraz ustawodawstwa cesarzy niemieckich. Trzecią płaszczyznę romanizacji odniósł autor do wpływów norm prawa sasko-magdeburgskiego poważnie przeobrażonego przez glosę. Pośrednią i dalszą romanizację projektu wiąże badacz z oddziaływaniem na projekt prawa kanonicznego z jego wielorakim romanistycznym ładunkiem. J. Reszczyński stwierdził, że litera znaczącej części przepisów Sigismundiny jest rzymska, choć

³³ S. GODEK, *Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 46 i n.

³⁴ J. RESZCZYŃSKI, *Sądownictwo i proces w kodyfikacji Macieja Śliwnickiego z 1523 roku. O wpływach prawa rzymskiego i praw obcych na myśl prawną polskiego Odrodzenia*, Kraków 2008. Por. też tegoż autora: *Sigismundina Macieja Śliwnickiego. Uwagi o genezie dzieła, technice wprowadzania norm i interesie państwa jako ratio legis*, [w:] *Honeste vivere...*, s. 549-570; TENŻE, „O prawie i różności praw” w częściach wstępnych ‘*Summy legum i Sigismundiny*, [w:] ‘*Leges Sapere*’..., s. 441-470.

³⁵ J. RESZCZYŃSKI, *Sądownictwo i proces w kodyfikacji Macieja Śliwnickiego...*, s. 19 i n.

najczęściej nie w kształcie znanym z kodyfikacji justyniańskiej, ale w postaci pośredniej. Ponadto autor zwrócił uwagę na – jak to ujął – rzymskiego ducha, którym przepojone jest prawo procesowe projektu Śliwnickiego, a także na widoczne w nim wpływy terminologiczne źródeł rzymskich. Zdaniem J. Reszczyńskiego romanizacja Sigismundiny polega również i na tym, że prawo rzymskie stanowi dla niej wzorzec prawa słusznego i sprawiedliwego, na miarę którego jej autor kreśli własne przepisy. Ponadto badacz podniósł, że dla wielu podejmowanych w projekcie kwestii prawo rzymskie stanowi naturalny punkt odniesienia i porównania. J. Reszczyński podkreślił także znaczenie wielokrotnych powołań Sigismundiny na tak fundamentalne pojęcia zaczerpnięte z prawa rzymskiego jak *aequitas* czy *iustitia*. Wiąże się z tym doniosłe zjawisko lokowania przez Sigismundinę swoich norm w sferze zasadniczych wartości niesionych przez prawo rzymskie, które w znacznej mierze wraz z wartościami chrześcijańskimi, takimi jak *miser cordia* i *pietas*, stanowią doktrynalny zrąb kodyfikacji. Badacz wskazał również na posiadający cechy bezpośredniego wpływu prawa rzymskiego sposób budowy przepisów kodyfikacji Śliwnickiego, który imituje kazuistykę Digestów oraz powiela specyficzne uogólnienia konstytucji justyniańskich. Rzymskiemu wpływowi przypisał autor również zastosowaną w niej metodę argumentacji³⁶.

Badania nad wpływem prawa rzymskiego na Statuty litewskie podjął ostatnio Sławomir Godek. Ich zasadniczym obiektem były przepisy III Statutu z 1588 roku dotyczące opieki nad małoletnimi oraz prawa spadkowego, ale w rozważaniach szczegółowych, dla uzyskania pełniejszego obrazu rozpatrywanej materii, często zestawiano je jednak z odnośnymi unormowaniami wcześniejszych litewskich kodyfikacji z lat 1529 i 1566. Badania nad prawem opiekuńczym III Statutu litewskiego pozwoliły na zidentyfikowanie wpływu prawa rzymskiego w wielu kwestiach szczegółowych, wśród których znalazły się podstawy i porządek powoływania opiekunów, przyczyny oraz porządek postępowania w sprawach o wykluczenie od opieki, kryteria doboru opiekunów, obowiązek sporządzenia inwentarza, sposób sprawowa-

³⁶ Tamże, s. 659 i n.

nia opieki, przyczyny wygaśnięcia opieki, zasady odpowiedzialności opiekuna czy też nawet specyficzna w prawie litewskim konstrukcja opieki ojcowskiej. W dziedzinie prawa spadkowego znamiona istotnego wpływu prawa rzymskiego zdradzają natomiast przepisy III Statutu dotyczące zdolności do sporządzania testamentów, możliwości zmiany testamentu, testamentów sporządzanych na wojnie, świadków asystujących przy sporządzaniu aktów ostatniej woli, a także wydziedziczeń³⁷.

Osobnymi przedmiotami zainteresowania Sławomira Godka w kontekście wpływów prawa rzymskiego na litewskie stanowiła znana II i III Statutowi litewskiemu kara worka³⁸, a także tajemniczy przepis III Statutu o pomocniczej roli praw chrześcijańskich w stosunku do tej kodyfikacji³⁹.

Polemizując z ustaleniami Sławomira Godka, odmienne zapatrywania na problem oddziaływania prawa rzymskiego na prawo spadkowe w I Statucie

³⁷ S. GODEK, *Wpływ prawa bizantyjskiego na opiekę w Ruskiej Prawdzie i w I Statucie litewskim*, «Zeszyty Prawnicze» 1/2001, s. 123-149; TENŻE, *Kilka uwag o badaniach nad romanizacją Statutów litewskich*, «Zeszyty Prawnicze» 2.2/2002, s. 71-81; TENŻE, *Elementy romanistyczne w III Statucie litewskim (1588)*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza...*, s. 133-143; TENŻE, *Pierwiastki romanistyczne w prawie spadkowym I Statutu litewskiego*, «Zeszyty Prawnicze» 3.2/2003, s. 273-297; TENŻE, *Elementy prawa rzymskiego w III Statucie litewskim (1588)*, Warszawa 2004; TENŻE, *Otwietstwiennost nasljednikow opiekuna w rimskom prawie i w III Litowskom Statute 1588 g.*, «Zbornik Radowa (Recueil des Travaux)» 1.1/2004, (*IX Kolokwium Romanista...*), s. 67-71; TENŻE, *Remarks on the Study of the Influence of Roman Law on the Lithuanian Statutes*, «Orbis Iuris Romani. Journal of Ancient Law Studies» 9/2004, (wyd. 2005), s. 25-31; TENŻE, *Elementy prawa rzymskiego w prawie spadkowym I Statutu litewskiego*, [w:] *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys*, pod red. I. VALIKONYTĖ i L. STEPANAVIČIENĖ, Vilnius 2005, s. 107-131. Por. też recenzję pracy *Elementy prawa rzymskiego w III Statucie litewskim (1588)* pióra I. JAKUBOWSKIEGO, «CPH» 57.1/2005, s. 411-412.

³⁸ S. GODEK, *Kara worka w prawie dawnej Rzeczypospolitej*, [w:] *‘Contra leges et bonos mores’...*, s. 91-100.

³⁹ S. GODEK, *Subsidiarnaja rol rimskiego prawa w III Litowskom Statute*, [w:] *Forum Romanum. Doklady III międzynarodowej konferencji „Rimskoje czastnoje i publicznoje prawo: mnogowiekowej opyt razwitija jewropiejskiego prawa”*, Jaroslawl – Moskwa 25-30 ijunja 2003 g., Moskwa 2003, s. 168-173.

litewskim zaprezentował niedawno Maciej Mikula⁴⁰. Badacz ten wyraził przekonanie, że wspomniana część przepisów litewskiej kodyfikacji z 1529 roku nosi znamię wpływu Summy Mistrza Rajmunda, a nie justyniańskich Instytucji. W opinii M. Mikuly oddziaływanie to przejawiało się w kilku sferach. Polegało ono mianowicie na inspiracji do podjęcia przez kodyfikatorów niektórych zagadnień prawnych, na dostarczeniu wzorców redakcyjnych w budowie przepisów (czego świadectwem ma być układ przepisów opisujących *testamenti factio activa* oraz wyliczenie osób wyłączonych od możliwości występowania w roli świadka przy sporządzaniu testamentów), a także na zapożyczeniu łacińskiej terminologii prawnej, np. w postaci takich terminów, jak *peculium castrense*, czy *lucida intervalla*. Zdaniem M. Mikuly Summa stanowiła źródło recepcji bardzo nielicznych norm, które nie były wcześniej znane prawu litewskiemu. Wśród nich badacz wymienia możliwość testowania w momentach określanych jako *lucida intervalla*, a także zakaz sprawowania funkcji świadka sporządzania testamentu przez niewolników i zapisobiorców. Na korzyść swej tezy o wpływach Summy na przepisy I Statutu w dziedzinie prawa spadkowego M. Mikula zalicza także i to, że jest ona bliższa niż prawo justyniańskie litewskiej kodyfikacji na płaszczyźnie językowej i kompozycyjnej. Ponadto autor ten podniósł, iż za zależnością, o której tu mowa, przemawia również fakt wydrukowania Summy w fundamentalnym zbiorze prawa w postaci Statutu Łaskiego, który musiał być znany kodyfikatorom litewskim.

Do Summy powrócił M. Mikula przy okazji swych badań nad problemem skutków cywilnoprawnych, jakie niesło skazanie za herezję. Rozważania mistrza Rajmunda na temat herezji M. Mikula przedstawił jako przykład średniowiecznej racjonalizacji norm antycznych. Pod tym samym kątem autor podjął refleksję nad dziełami Jana Cervusa Tucholczyka oraz Bartłomieja Groickiego⁴¹.

⁴⁰ M. MIKULA, *Wpływ ‘Summa utriusque Iuris’ Mistrza Rajmunda na regulację dziedziczenia testamentowego w Statucie litewskim I z 1529 roku*, «CPH» 60.2/2008, s. 57-85.

⁴¹ M. MIKULA, *Skutki cywilnoprawne skazania za herezję: od kodyfikacji justyniańskiej po szesnastowieczną jurysprudencję polskiego prawa miejskiego. Uwagi o racjonalizacji prawa*, [w:] ‘*Vetera novis augere*’ ..., s. 751-762.

O Summie Rajmunda Partenopejczyka pisała ostatnio także Agnieszka Zięba⁴². Badaczka przedstawiła dotychczasowe ustalenia nauki na temat wspomnianego dzieła oraz jego autora, a także związane z tymi kwestiami kontrowersje. A. Zięba zarysowała również zagadnienie wpływów Summy na prawo i literaturę prawniczą w dawnej Polsce. Zaznaczyły się one w twórczości Jana Jelonka Cervusa z Tucholi, Bartłomieja Groickiego, Jakuba Przyłuskiego, ale także zaważyły na kształcie uregulowań Sigismundiny. Badaczka zwróciła również uwagę na stosowanie Summy w praktyce polskich sądów miejskich. Część swoich rozważań A. Zięba poświęciła poglądom głoszonym na temat Summy przez uczonych zaangażowanych w wielki naukowy spór o znaczenie prawa rzymskiego w przedrozbiorowej Polsce.

Wpływowi romanistycznym na Kodeks Stanisława Augusta poświęcił nieco uwagi autor monografii o ostatniej próbie kodyfikacji prawa w Rzeczypospolitej szlacheckiej – Wojciech Szafrąński⁴³. Snując rozważania nad konkursowymi projektami do kodeksu, autor wyróżnił wśród nich ze względu na oryginalność, charakter podjętego tematu, a także erudycję autora pracę Gabriela Taszyckiego *O własności fortun kobiecych*. W. Szafrąński docenił swobodę poruszania się Taszyckiego w problematyce m.in. prawa rzymskiego, co przejawiało się w wykorzystaniu Digestów, a także pism Tacyta, Liwiusza, Cycerona, Plutarcha czy Horacego⁴⁴. Wśród innych odniesień do prawa rzymskiego czynionych w toku prac kodyfikacyjnych nad Kodeksem Stanisława Augusta, a dostrzeżonych przez W. Szafrąńskiego, wymienić można ponadto zawartą w anonimowym prospekcie *Uwagi o prawach majątkowych* propozycję podjęcia reformy prawa koronnego w tym właśnie zakresie zgodnie z wzorami „praw pruskich i cesarskich”⁴⁵, usiłowania oparcia systematyki kodeksowej na zasadach rzymskich⁴⁶, wpływy koncepcji rzymskich na sposób ujęcia kwestii służebności

⁴² A. ZIĘBA, ‘Summa’ Rajmunda Partenopejczyka i jej znaczenie w dyskusji o roli prawa rzymskiego w dawnej Polsce, [w:] ‘Leges Sapere’..., s. 755-767.

⁴³ W. SZAFRĄŃSKI, *Kodeks Stanisława Augusta*, Poznań 2007.

⁴⁴ Tamże, s. 178 i n.

⁴⁵ Tamże, s. 180.

⁴⁶ Tamże, s. 185 i n., s. 213, s. 316.

w projektach Franciszka Barssa do prawa rzeczowego⁴⁷ czy też pośredni wpływ elementów romanistycznych (z popularnej pracy J. G. Heinecciusa *Elementa iuris civilis secundum ordinem Institutionum* przez T. Ostrowskiego *Prawo cywilne Narodu Polskiego*) na propozycje Józefa Januszewicza co do sposobu uregulowania prawa zobowiązań zawarte w jego projekcie *O kontraktach i zapisach*, czy wreszcie oddziaływanie zasad starożytnego prawa na koncepcje Januszewicza co do rozwiązania w kodeksie kwestii zasiedzenia⁴⁸.

Wydaje się, że mało dynamicznie postępują badania nad wpływem prawa rzymskiego na spuściznę pisarską prawników epoki przedrozbiorowej. Ostatnio Pedro Ruiz de Moros oraz jego *Decisiones* były obiektem zainteresowania Andrzeja Kremera⁴⁹. Krótki szkic Andrzejowi Lipskiemu poświęcił niedawno Zygfryd Rymaszewski. Opracowanie to w zamierzeniu jego autora miało stanowić przede wszystkim inspirację do podjęcia badań szczegółowych nad twórczością kanclerza koronnego oraz wskazówkę co do kilku pilniejszych postulatów badawczych⁵⁰. Identyfikacją pierwiastków romanistycznych w zakresie prawa karnego w dziełach Bartłomieja Groickiego zajął się ostatnio Janusz Sondel⁵¹. Autor ten ustalił wyraźne wpływy prawa rzymskiego na wypowiedzi Groickiego na temat tak fundamentalnych dla prawa karnego kategorii, jak obrona konieczna czy konstrukcja winy. Badacz wykazał również oddziaływanie starożytnego prawa nie tylko na

⁴⁷ Tamże, s. 242.

⁴⁸ Tamże, s. 255.

⁴⁹ A. KREMER, 'Decisiones'... von Pedro Ruiz de Moros – ein Beispiel der juristischen Literatur in Polen des 16. Jahrhunderts, [w:] 'Leges Sapere'..., s. 207-220; TENZE, Pedro Ruiz de Moros – hiszpański profesor prawa rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI wieku, [w:] 'Vetera novis augere'. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi, I, pod red. S. GRODZISKIEGO, D. MALEC, A. KARABOWICZ, M. STRUSA, Kraków 2010, s. 479-490.

⁵⁰ Z. RYMASZEWSKI, Kilka uwag po lekturze Andrzeja Lipskiego 'Observationum practicarum', [w:] Profesorowi Janowi Kodrębskiemu..., s. 331-338.

⁵¹ J. SONDEL, Elementy prawa rzymskiego w miejskim prawie karnym w dawnej Polsce, [w:] Profesorowi Janowi Kodrębskiemu..., s. 384 i n. Cytowane opracowanie J. Sondel poświęcił częściowo elementom romanistycznym w prawie karnym w trzech rewizjach prawa chełmińskiego. Por. tamże, s. 376 i n.

sposób ujęcia przestępstwa cudzołóstwa, kradzieży, mężobójstwa czy podstępnego ubiegania się o dostojeństwa, ale także na takie kwestie, jak sankcje karne za działanie w ramach samopomocy oraz stosowanie tortur. Zdaniem J. Sondla źródła rzymskie leżą u podstaw rozważań Groickiego na temat takich zagadnień, jak *poena cullei*, *raptus puellae* czy *crimen laesae maiestatis*.

Marzena Hanna Dyjakowska podjęła szczegółowe badania nad wpływem przepisów prawa rzymskiego na polski model przestępstwa obrazy majestatu. W kręgu zainteresowań badaczki, oprócz uregulowań rzymskich odnoszących się do tej materii⁵², znalazły się opracowania autorów tworzących w XVI, XVII i XVIII wieku, a także kształt polskich i litewskich regulacji prawnych z tego okresu oraz praktyka sądowa⁵³.

Wielowątkowe badania, o których tu mowa, znalazły swe rozwinięcie i podsumowanie w wydanej niedawno monografii⁵⁴. Autorka przedstawiła w niej w pierwszej kolejności proces kształtowania się koncepcji *crimen maiestatis* w starożytnym Rzymie. Jej początków upatrywać należy w przestępstwie określanym jako *perduellio*, a więc szeroko pojmowanej umyślnej działalności na szkodę państwa. Autorka przytoczyła szereg dowodów świadczących o szczególnym trakto-

⁵² M. H. DYJAKOWSKA, *Kobieta a przestępstwo obrazy majestatu*, [w:] 'Contra leges et bonos mores' ..., s. 71-82; TEJŻE, *Postępowanie w sprawach o 'crimen maiestatis' w okresie republiki rzymskiej*, «Zeszyty Prawnicze» 6.1/2006, s. 27-46.

⁵³ M. H. DYJAKOWSKA, 'Crimen laesae maiestatis' jako przykład wpływów prawa rzymskiego na prawo karne Polski przedrozbiorowej. Stan badań i postulaty, [w:] *Współczesna romanistyka prawnicza...*, s. 65-75; TEJŻE, *Kara konfiskaty majątku za 'crimen laesae maiestatis'*, [w:] *Podstawy materialne państwa. Zagadnienia prawnohistoryczne*, pod red. D. BOGACZA i M. TKACZUKA, Szczecin 2006, s. 601-614; TEJŻE, 'Crimen laesae maiestatis divinae' w literaturze XVII wieku, «Studia Prawno-ustrojowe» 7/2007, (*Materiały z Ogólnopolskiego Zjazdu Romanistów...*), s. 41-60; TEJŻE, *Naruszenie bezpieczeństwa obrad Trybunału Koronnego jako 'crimen laesae maiestatis'*, [w:] *Trybunał Koronny w kulturze prawnej Rzeczypospolitej szlacheckiej*, red. A. DĘBIŃSKI, W. BEDNARUK, M. LIPSKA, Lublin 2008, s. 113-129; TEJŻE, 'Crimen omnium delictorum gravissimum' Rozważania polskich prawników o zbrodni obrazy majestatu, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie...*, s. 263-274.

⁵⁴ M. DYJAKOWSKA, 'Crimen laesae maiestatis'. *Studium nad wpływami prawa rzymskiego w dawnej Polsce*, Lublin 2010. Por. recenzję pióra M. ZABŁOCKIEJ, «Zeszyty Prawnicze» 10.2/2010, s. 327-332.

waniu tej kategorii przez Rzymian, co znalazło wyraz m.in. w licznych odrębnościach proceduralnych. Katalog czynów zaliczanych do *crimen maiestatis*, jak również odpowiadający im katalog sankcji (z karą śmierci na czele) został ostatecznie uformowany w kodyfikacji justyniańskiej, skąd rzymska koncepcja przeniknęła do średniowiecznych systemów prawnych, literatury prawniczej oraz praktyki Europy zachodniej, aby z czasem wraz z fundowanym na prawie rzymskim i kanonicznym powszechnym porządkiem prawnym (*ius commune*) przeniknąć do Polski.

Zakres wpływu prawa rzymskiego na pojęcie przestępstwa obrazy majestatu w prawie i doktrynie przedrozbiorowej Rzeczypospolitej XVI-XVIII ukazała autorka w świetle konstytucji sejmowych z lat 1510, 1539, 1588, 1791, Statutów litewskich, Zbioru Praw Sądowych Andrzeja Zamoyskiego, tzw. Kodeksu Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz pism Garsiasa Quadrosa, Jana Kaszyca, Samuela Huwaerta, Franciszka Minockiego, Jakuba Przyłuskiego, Jana Herburta, Jana Januszowskiego, Teodora Zawackiego, Tomasza Dreznera, Mikołaja Zalasowskiego i Teodora Ostrowskiego. W związku z ograniczoną ilością źródeł prawa stanowionego, które w dalece niepełny sposób regulowały kwestię przestępstwa obrazy majestatu, szczególną rolę odgrywały w Rzeczypospolitej opracowania wspomnianych autorów, pozostających pod przemożnym wpływem tkwiącej korzeniami w prawie powszechnym literatury obcej. Autorka wręcz doszła do wniosku, że wspomniani pisarze analizowali przede wszystkim konstrukcje genetycznie związane z prawem rzymskim, a nawet rzymskie, a tylko pobocznie odnosili się do przepisów rodzimych, traktując je wyraźnie jako materiał o drugorzędym znaczeniu. Szczególnie jasno widoczne inspiracje źródeł rzymskich badaczka zaobserwowała już na poziomie definicji pojęcia „majestat”. W świetle źródeł prawa i doktryny oceniła następnie pod kątem wpływów romanistycznych poszczególne czyny stanowiące zbrodnię obrazy majestatu, a zwłaszcza zamach na monarchę (i inne osoby objęte ochroną), *perduellio* oraz herezję, a także formy działania przestępczego, postaci zjawiskowe i formy stadialne omawianego przestępstwa, a wreszcie grożące za jego popełnienie sankcje. Jako zbyt pochopne określiła wcześniejsze opinie o braku

czy, co najwyżej, niewielkim wpływie prawa rzymskiego na przepisy prawa polskiego o *crimen laesae maiestatis*.

Dużym atutem opracowania M. H. Dyjakowskiej jest próba zbadania praktyki na podstawie akt procesowych (i innych źródeł) kilku głośnych procesów o *crimen laesae maiestatis* doby przedrozbiorowej. Znalazły się wśród nich sprawy Mikołaja Rusockiego, Jakuba Drzewickiego, sprawców rokoszu lwowskiego, Krzysztofa Zborowskiego, Michała Piekarskiego, Jerzego Lubomirskiego czy porywaczy Stanisława Augusta Poniatowskiego. Autorka stwierdziła, że w wymienionych procesach pojawiały się postulaty pomocniczego zastosowania prawa rzymskiego z uwagi na luki w prawie polskim w takich kwestiach, jak niektóre postacie zbrodni obrazy majestatu, ocena dowodów, karalność form stadialnych i zjawiskowych, okoliczności wyłączających bezprawność lub winę oraz wymiar kary. W niektórych problemach szczegółowych argumentacja czerpana z prawa powszechnego wyraźnie przeważała i stanowczo nie była tylko czczym ozdobnikiem czy erudycyjnym popisem. Co więcej, generalnie rzecz biorąc, nie była ona kwestionowana. Dokonując ostatecznej oceny wyników swoich dociekań, autorka uznała, że prawo powszechne traktowano w Polsce w omawianym zakresie jako *lex generalis*, podczas gdy polskie statuty i konstytucje uważano za prawo prowincjonalne, będące źródłem przepisów szczególnych. W przypadku niewystarczalności tych ostatnich należało odwoływać się do prawa powszechnego.

Stałej popularności problemu zbrodni obrazy majestatu dowodzą ponadto drobniejsze opracowania pióra Janusza Sondla⁵⁵, Tomasza Palmirskiego⁵⁶ czy Włodzimierza Kaczorowskiego⁵⁷.

⁵⁵ J. SONDEL, *Kodeks Justyniana jako podstawa prawna w postępowaniu sądowym o 'crimen laesae maiestatis' w osiemnastowiecznej Polsce*, «Nowy Filomata» 4.2/2000, s. 143-148; TENŻE, *Prawo rzymskie w procesie sprawców porwania Stanisława Augusta*, [w:] 'Crimina et mores'. *Prawo karne i obyczaje w starożytnym Rzymie*, pod red. M. KURYŁOWICZA, *Materiały z konferencji zorganizowanej 18-19 maja 2000 r. przez Zakład Prawa Rzymskiego oraz Zakład Historii Starożytnej UMCS w Lublinie*, Lublin 2001, s. 191-200.

⁵⁶ T. PALMIRSKI, *Koniec Morsztyna. Przyczynek do dziejów prawa rzymskiego w Polsce*, «Zeszyty Prawnicze» 3.1/2003, s. 163-170.

⁵⁷ W. KACZOROWSKI, *Wyrok na niedoszłego królobójcę (rzecz o Michale Piekarskim)*, «Opolskie Studia Administracyjno-Prawne» 1/2003, s. 175-184.

Zagadnienie znaczenia rzymskiego dziedzictwa ideologicznego oraz prawa rzymskiego dla kultury politycznej i prawnej Polski przedrozbiorowej podjęli niedawno Waław Uruszczak⁵⁸ oraz Marzena Dyjakowska⁵⁹. W tym także kontekście zwracają uwagę niedawno opublikowane studia nad twórczością Wawrzyńca Goślickiego⁶⁰, które szeroko uwzględniają wpływ greckich i rzymskich idei politycznych na dzieło *De optimo senatore*.

Oryginalny obiekt dociekań w postaci zainteresowań romanistycznych Mikołaja Kopernika obrał Wiesław Mossakowski⁶¹. Badacz ten próbował rzucić nieco światła na wspomniany problem poprzez analizę trzech osobnych zagadnień, a mianowicie toku studiów prawniczych wielkiego astronoma, stanu należących do niego zbiorów bibliotecznych oraz treści dzieł i notatek. Po pierwsze, W. Mossakowski założył, że skoro Kopernik odbył m.in. studia z zakresu prawa kanonicznego na Uniwersytecie w Bolonii (stopień doktora uzyskał w Ferrarze), to musiał także ukończyć przewidziany w ich ramach kurs prawa rzymskiego. Po drugie, badacz ten zwrócił uwagę, że zapiski w dziełach z biblioteki Kopernika zdają się świadczyć o zainteresowaniu wielkiego astronoma problematyką publicznoprawną starożytnego Rzymu. Ponadto, zdaniem W. Mossakowskiego, w traktatach Kopernika poświęconych teorii monetarnej czytelne są wpływy terminologii zaczerpniętej z prawa rzymskiego.

⁵⁸ W. URUSZCZAK, *Le patrimoine idéologique de la République romaine dans la culture politique de la Pologne à l'époque de la Renaissance*, [w:] 'Leges Sapere' ..., s. 637-646.

⁵⁹ M. DYJAKOWSKA, *Ewolucja poglądów na prawo rzymskie w Polsce do końca XVIII wieku*, [w:] *Prawo rzymskie a kultura prawna Europy*, pod red. A. DĘBIŃSKIEGO i M. JOŃCY, Lublin 2008, s. 71-99.

⁶⁰ *O senatorze doskonałym studia. Prace upamiętniające postać i twórczość Wawrzyńca Goślickiego*, pod red. A. STĘPKOWSKIEGO, Warszawa 2009.

⁶¹ W. MOSSAKOWSKI, *Mikołaj Kopernik i prawo rzymskie*, [w:] 'Historia integra' ..., s. 411-423.

ROMAN LAW IN PRE-PARTITION POLAND IN THE LIGHT
OF PRESENT RESEARCH

Summary

The question of the importance of Roman law in pre-partition Poland has been taxing Polish legal historians for more than two centuries. The achievements to date in this field are significant; however, the issue has not been completely exhausted. In ongoing studies, a number of lines of inquiry have been undertaken that constitute a continuation of earlier investigations, but there are also completely new lines. The great controversy about the role of Roman law in Poland prior to 1795 (viz. the Third Partition) that was initiated by historians in the nineteenth century continues to be of unflagging interest. Research into the Romanisation of the Chronicles of Wincenty Kadłubek is being continued. The attention of researchers is still drawn to the issue of the teaching of Roman law in pre-partition Poland, especially in Kraków, Wilno, and Zamość. Quite significant progress has been made in research on the impact of Roman law on the codification of Poland prior to 1795. Areas of special interest include the Sigismundina, the Lithuanian Statutes and King Stanisław August's Code. Research on the influence of Roman law on the work of writers who were lawyers in the pre-partition era is less intense than it was in the past. However, there has been a revival in the study of criminal law, as evidenced by the work on *crimen laesae maiestatis*.